

УДК 94 (477) "1939/1945"

Олег ДРОНДЕЛЬ (Миколаїв)

БОРОТЬБА ОУН-УПА ПРОТИ НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Досліджується питання участі ОУН та УПА у визвольній боротьбі проти німецько-фашистських загарбників у ході Другої світової війни на території України, спираючись на архівні дані, спогади сучасників та праці сучасних дослідників.

Ключові слова: ОУН, УПА, Друга світова війна, Акт про відновлення Української Держави, «німецькі визволителі».

Сьогодні актуальним є питання про роль і участь ОУН та УПА в Другій світовій війні. В сучасній історіографії відсутня єдина думка стосовно діяльності цих організацій, в українському суспільстві також немає консенсусу щодо боротьби згаданих організацій в часи Другої світової війни. Причин цьому багато, але можна виділити дві основні. По-перше, це наслідки пропаганди, яку вела радянська влада, зображуючи ОУН і УПА як ворожі, бандитські угруповання. По-друге, хоча цій темі приділяється значна увага, через її відносну «недавність» вона ще потребує глибшого дослідження. Окрім того, значна частина архівних джерел ще не оприлюднена, і це, відповідно, обмежує можливість дослідників детальніше розглянути діяльність ОУН та УПА.

Метою даної роботи є висвітлити роль ОУН та УПА в ході визволення української території від ворога, відповісти на питання: національно-визвольна боротьба проти німецьких загарбників – міф чи реальність?

Слід зазначити, що на початку військової кампанії Гітлера проти Радянського Союзу ОУН виступала на боці німців, сподіваючись на те, що останні подарують Україні незалежність. Відомо, що існувало два табори – ОУН(М) та ОУН(Б). Якщо ОУН(М) повністю

покладалась на німців у визволенні України від радянського ярма, то радикальніше крило ОУН(Б) намагалось використати німців лише як засіб звільнення, щоби після очищення території від влади рад організувати свою адміністрацію. Проте, як виявилось пізніше, незалежність України – лише обіцянка німців, аби заручитися підтримкою місцевого населення. Після проголошення Акту про відновлення Української Держави (30 червня 1941 р.) німецьке керівництво виявило свої істинні наміри: «Стверджено поза всяким сумнівом, що організація Бандери приготує повстання в Райхскомісаріаті [Згідно з наказом Гітлера, України] з метою встановлення самостійної української держави. Всі члени Організації Бандери мають бути негайно заарештовані і після строгих допитів зліквідовані в таємниці під претекстом грабежів»¹.

На звинувачення Ервіна Штольце, що дії українців коштуватимуть життя німецьким солдатам, Ярослав Стецько відповів: «Росіяни в будь-якому разі проти вас, тільки з тієї причини, що ви почали війну проти їхньої імперії. А тепер проти вас також і українці»².

Після вищезгаданих подій ОУН розпочала боротьбу вже і проти німців. Свідченням того слугує низка архівних документів. Для прикладу можна взяти меморандум «За що бореться УПА». Там чітко визначено ворогів українського народу: «...УПА бореться проти російсько-більшовицьких і німецьких загарбників поки не очистить Україну від усіх “опікунів” і “визволителів”...»³. І взагалі, існує низка різних архівних документів, спогадів очевидців, які засвідчують цей факт.

Окрім того, про бойові дії з німецькими військами написано ряд робіт. Зокрема, Олександр Денишук⁴, спираючись на архівні дані та спогади свідків, хронологічно подає інформацію про

---

¹ Гринів О. Спокута Малоросії: державотворення без парадоксів. Непретензійні нотатки / Гринів О. – Л. : Світ, 2001. – 368 с.

² Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик ; пер. з фр. Р. Осадчука. – Париж ; Нью-Йорк ; Львів : Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові, 1993. – С. 8.

³ За що бореться Українська Повстанська Армія (Прийнята на III Надзвичайному Великому Зборі ОУН в серпні 1943 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/1943.UPA.php> (востаннє відвідано 25.04. 2013).

⁴ Денишук О. Боротьба УПА проти німецьких окупантів. Хронологічні події : У 2-х томах / О. Денишук. – Рівне : ППДМ, 2008.

діяльність ОУН та УПА, спрямовану проти німецьких загарбників (місце акції, кількість жертв і т. д.). Він охоплює дані події не на території Західної України – місця зародження ОУН та УПА та їх найбільшої підтримки серед населення, а на території Центральної та Східної України, що свідчить про широкі межі діяльності визвольного руху: «01.07.1943. Бій підпільної групи ОУН з німецькою поліцією в с. Знаменівка Новомосковського району на Дніпропетровщині. Тоді загинув організатор ОУН Петро (Ворон)»⁵.

Ось ще один приклад боротьби ОУН та УПА з німцями. Зі звіту за червень 1943 р. Першої групи УПА: «Ярема: 06.06. 1943. Зроблено наскок на залізну дорогу Клесів – Томашгород. Вбито два німці, власних втрат – один поранений»⁶.

Діяльність національно-визвольного руху поширювалась також і на південні області України. Відомо про підпільні групи на Миколаївщині, Херсонщині, Одещині. ОУН мала декілька похідних груп, одна з яких називалася «Південь», або Південна похідна група. Саме її учасники й брали активну участь у визволенні південних областей України від ворогів.

Досить сильне підпілля ОУН діяло на Миколаївщині. Тут очолювала боротьбу з німецькими окупантами Миколаївська підгрупа ОУН(Б) на чолі з Дем'яном Мацілінським⁷. Хоча кістяком організації у регіоні й були вихідці із Західної України, охочих приєднатися до визвольної боротьби серед місцевого населення теж було багато.

Як відомо, в ОУН та УПА існував такий орган, як Служба безпеки, підрозділ якої був представлений і в Миколаєві. Служба безпеки обласного проводу мала районні та сільські осередки і займалася здобуттям зброї для членів ОУН, а також важкої зброї (автоматів, кулеметів) для УПА. Цей орган вів боротьбу з агентами німецьких каральних органів.

Хоч основна діяльність ОУН на Миколаївщині була більше спрямована на пропагандистську боротьбу, мали місце й диверсійні заходи. Доведеними є факти, що члени ОУН спричинили

---

⁵ Денищук О. Боротьба УПА проти німецьких окупантів... – Т. 2: Галичина та Східна Україна. – С. 151.

⁶ Звітність за місяць червень 1943 р. Першої Групи УПА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1943\(07\)05.zvit_upa.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1943(07)05.zvit_upa.php) (востаннє відвідано 25.04. 2013).

⁷ Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1945: (До 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів). – М., 2004.

вибух потяга з припасами біля Снігурівки в 1943 р. та викрадення німецьких шифрувальних машин.

На основі вищезгаданого може скластися враження, що вся боротьба ОУН-УПА проти нацистів зводилася лише до кількох десятків убитих німців чи поліцаїв та підпільної діяльності українських повстанських сил. Проте архівні дані свідчать про інше. Більш переконливим фактом боротьби ОУН та УПА можуть бути події, що відбувалися 8-11 вересня 1943 р. біля с. Новий Загорів Локачинського району Волинської області. У Загорівському монастирі 44 молоді хлопці дві з половиною доби вели бій проти приблизно трьох тисяч ворогів, маючи лише один гранатомет і чотири кулемети. Місце, де розташувалися повстанці УПА, було стратегічним, там перетиналися повстанські шляхи сусідніх областей. Фашисти кинули проти повстанців підрозділи мотопіхоти, два поліцейських батальйони, міномети, артилерію, десять танкеток і три літаки-бомбардувальники. У результаті бою німці відступили, зазнавши великих втрат – 540 вбитих та 700 поранених; повстанці ж втратили 29 осіб⁸. Очевидно, що це був досить відчутний удар по німецьких тилах, який змусив німців рахуватися з українським національно-визвольним рухом.

На Житомирщині під час рейду повстанські відділи за три тижні травня 1943 р. провели 15 успішних боїв проти німецької поліції і знищили поліцейську школу біля Житомира, розстрілявши 260 захоплених зненацька слухачів та викладачів⁹.

Щоб перехопити ініціативу, гітлерівці з червня 1943 р. розгорнули проти УПА масштабні бойові операції, в яких було задіяно 10 тис. німецьких і польських поліцаїв та жандармів, 10 батальйонів мотопіхоти з артилерією, 50 танків і бронемашин, 27 літаків, угорські частини та 5 бронепоездів. Однак це їм не допомогло. Лише впродовж липня–серпня УПА здійснила 686 атак на німецькі гарнізони, 1716 диверсій на залізниці, 270 нападів на господарські об'єкти. Під час боїв і сутичок з окупантами у червні–вересні 1943 р. загинуло 1237 українських повстанців і понад три тис. гітлерівців¹⁰. Свідомо чи ні, але українським бійцям

⁸ Денишук О. Боротьба УПА проти німецьких окупантів... – Т. 1 : Волинь. – С. 313.

⁹ Антинімецькі акції УПА 1943-1944 рр. (на основі німецьких, радянських та українських документів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ura.in.ua/book/?p=247#dovidka2> (востаннє відвідано 25. 04. 2013).

¹⁰ Там само.

вдалося відтягнути на себе значну частину німецьких військ, що дало можливість призупинити наступ фашистських військ.

Часто можна почути від осіб, які бачать в учасниках ОУН та УПА ворогів, що повстанці нічого не зробили й для створення української держави. Проте в результаті успішної боротьби проти нацистів УПА взяла під свій контроль низку суцільних територій – передусім, як правило, сільських місцевостей, що межували з великими лісовими масивами: Кременеччину, Ковельщину, Степанщину, Деражненщину, Кореччину, Володимир-Волинщину тощо, де створювалися «повстанські республіки». 15 серпня 1943 р. командування УПА оголосило себе єдиною законною владою на всіх визволених від німців територіях України, де почало впроваджувати місцеве самоврядування, вирішувати земельне питання, створювати грошову систему, вводити загальну освіту шкільної молоді тощо¹¹.

У 1944 р. спостерігається дещо інша тенденція боротьби ОУН-УПА з німецькою армією. Вона більше проявлялася в роззброєнні німецьких вояків та конфіскації їхньої зброї. Наприклад, у липні 1944 р. на Волині УПА влаштувала засідку на німців. Після короткого бою німецький капітан і 150 солдатів здалися в полон і були роззброєні¹². Подібних фактів в архівних матеріалах багато, особливо часто зустрічаються повідомлення про добровільні, без бою, здачі в полон.

Проте мали місце і збройні сутички. Зокрема, близько 100 німців прийшли в с. Іванівка Волинської області, зігнали людей до церкви й вирішили їх спалити. Однак сотня Гріші стала на захист мирних селян, і в бою було знищено 72 німці.

25 травня 1944 р. німці проводили облаву на оунівців у лісі між селами Садів, Котів, Линів, Гранатів, Літва на Волині. Вони застосовували авіацію і бронетехніку. Повстанці чотири дні вибиралися з оточення¹³.

У лютому 1944 р. сотня Глухого зробила засідку на німців, які їхали танкетками у с. Жорницька Яворівського району на Львівщині. Повстанцям вдалося знищити одну танкетку та екіпажі двох інших¹⁴. 28 липня 1944 р. у с. Бистриці Дрогобицького району

¹¹ Антинімецькі акції УПА 1943-1944 рр. ...

¹² Денишук О. Боротьба УПА проти німецьких окупантів... – Т. 1 : Волинь.

¹³ Там само. – С. 342.

¹⁴ Там само. – Т. 2. – С. 87.

Львівської області сотня УПА провела бій з німцями, в якому загинуло 150 німців, було здобуто амуніцію на 35 чоловік і харчі¹⁵.

Звісно, між втратами німців від рук Червоної армії і від ОУН-УПА є суттєва різниця. Проте слід брати до уваги декілька фактів. По-перше, різниця в чисельності військ повстанців і Червоної армії досить велика. По-друге, пояснення менш активного протистояння німцям з боку ОУН-УПА може бути пов'язане з подальшими планами. Якщо проаналізувати діяльність членів національно-визвольного руху, то можна побачити підготовку до чогось більшого. Вся пропагандистська робота, заготівля зброї та харчів призначалася для підготовки до широкомасштабної боротьби проти німців після того, як вони переможуть Радянський Союз і будуть ослаблені. З цього робимо висновок, що повстанці не хотіли повертати до себе значної уваги, щоб не зірвати власних планів підготовки до війни. Ці судження – суто авторські й, можливо, не підтверджені. Проте, очевидно, вони мають право на існування.

Підводячи підсумок цієї невеликої розвідки, можна з впевненістю сказати, що ОУН та УПА вели активну боротьбу проти німецьких окупантів. Окрім того, осередки їхньої діяльності були майже по всій території сучасної України. Їхня діяльність, яка мала політичний і національний характер, засвідчила: українці не втратили бажання бути незалежними й показали свою незгоду зі свавіллям тоталітарних режимів. Члени ОУН та УПА є повноправними учасниками бойових дій і визволителями нашої держави, про що зазначено в Указі Президента України № 75 від 28 січня 2010 р.

Oleg DRONDEL. OUN/UPA Struggle against the Nazis: Myth or Reality?

This article, based on archival materials, memories, and contemporary research, examines the participation of the OUN/UPA in the liberation struggle against the Nazis during World War II in Ukraine.

Keywords: OUN, UPA, World War II, Nazi Germany.

---

¹⁵ Денищук О. Боротьба УПА проти німецьких окупантів... – Т. 2. – С. 110.